

Zapisnici kanonskih vizitacija Zagrebačke nadbiskupije kao izvor podataka za povijest hrvatske tiskane knjige

Željko Vegh, zvegh@net.hr

Knjižnice grada Zagreba — Gradska knjižnica

Libellarium, 1, 1 (2008): 9–25.

UDK: 262.12(093)(497.5 Zagreb):002.1(091)
026:2(083.82)(497.5 Zagreb):002.1(091)

Pregledni znanstveni rad

Primljeno: 5. travnja 2007.

Sažetak

Poticaj za pisanje rada autoru je dalo objavljivanje knjige *Kanonske vizitacije Zagrebačke nadbiskupije* koju je uredio Andrija Lukinović. U knjizi je uočljivo da su pohoditelji župa u arhiđakonatu Gora zapisivali i podatke o župničkim knjižnicama, s popisom knjiga koje posjeduje neka župa (*inventarium librorum*). Takvi su popisi zanimljivi iz tri razloga: a) omogućuju uvid u to koje su hrvatske knjige, osobito propovjedničke, bile popularnije, dakle koje su se češće pojavljivale u zapisnicima kanonskih vizitacija u rubrici *inventarium librorum*; b) omogućuju donošenje zaključaka o publici kojoj se župnik u propovijedima obraćao, pripremajući se za propovijedanje pomoću onih hrvatskih propovjedničkih knjiga koje su najčešće bile na policama župničkih knjižnica; c) omogućuju provjeravanje bibliografskih podataka o hrvatskim knjigama za koje nemamo pouzdanih podataka da su zaista i tiskane, dakle da ih je neka knjižnica imala u svome fondu.

Pri istraživanju knjiga bilježenih u zapisnicima kanonskih vizitacija Zagrebačke nadbiskupije korištena je induktivna metoda: odabirom naslova koji su se najčešće pojavljivali u popisima knjiga zaključivalo se o razlozima veće zastupljenosti pojedinih naslova, odnosno o vjerničkoj publici kojoj se župnik u svojim propovijedima obraćao. Zapisnici kanonskih vizitacija čuvaju se u Nadbiskupskom i kaptolskom arhivu u Zagrebu (NKAZ, KV) i uglavnom nisu objavljeni.

Tako zamišljeno istraživanje dovelo je do zaključaka da je vjernička publika kojoj se obraćao župnik propovjednik, a koji se za propovijedanje pripremao na temelju knjiga koje je imao u župničkoj knjižnici, bila bolje upućena u pitanja vjere i općenito bolje obrazovana nego što se to danas misli.

Istraživanje je bilo ograničeno fizičkom nemogućnošću autora članka da samostalno pregleda sve zapisnike kanonskih vizitacija svih arhiđakonata Zagrebačke nadbiskupije, što bi zahtijevalo timski rad.

Praktična je vrijednost istraživanja popisa knjiga koje su vizitatori bilježili pri svojim pohodima u župe Zagrebačke nadbiskupije otkrivanje recepcije djela pojedinih hrvatskih pisaca u 18. stoljeću, potom otkrivanje podataka o naobrazbi župnikâ i obrazovanosti stanovništva koje je živjelo na području Zagrebačke nadbiskupije te, naposljetku, o utjecaju Katoličke crkve na obrazovanost stanovništva. Istraživanje je omogućilo i potvrđivanje bibliografskih navoda o postojanju nekih hrvatskih tiskanih knjiga.

KLJUČNE RIJEČI: knjižni inventari, kanonske vizitacije, župničke knjižnice, Zagrebačka nadbiskupija.

Uvod

Pred istraživačima povijesti hrvatske tiskane knjige veliki su izazovi, a na brojna pitanja tek treba odgovoriti. Primjerice, može li se cjelovito istražiti recepcija pojedinih hrvatskih tiskanih knjiga, njihov utjecaj na hrvatsko društvo i kulturu bez poznavanja fondova knjižnica, i to ne samo javnih nego i privatnih, posebice bez poznavanja fondova crkvenih knjižnica. I dok o fondovima samostanskih knjižnica nešto i znamo, o fondovima župničkih knjižnica znamo vrlo malo. A upravo je poznavanje fondova župničkih knjižnica iznimno važno, jer tek upoznavajući te fondove možemo odgovoriti na pitanje o naobrazbi hrvatskoga svećenstva, širini te naobrazbe i o utjecaju svećenika župnika na kulturu hrvatskoga naroda. Osim toga, upoznavši fondove župničkih knjižnica možemo govoriti i o recepciji pojedinih knjiga namijenjenih upravo župnicima, primjerice propovjedničkih knjiga. Naposljetku, možda upravo u nekoj župničkoj knjižnici, koliko god malena ona bila, nađemo traga nekoj knjizi za koju postoje bibliografski navodi, ali nemamo podataka o tome da je na nekom stvarnom mjestu, u određenoj knjižnici, uistinu i stajala na policama.

Fondovi župničkih knjižnica od prije dvjesto ili tristo godina mogu se rekonstruirati jedino iz njihovih inventarnih knjiga, koje su zapravo bile imovnici, „(...) odnosno dio imovnika. S njima u ruci, odgovorni za cjelovitost knjižnog fonda mogli su, i morali su, u svakom trenutku ustanoviti jesu li sve knjige na broju” (Stipčević 2005: 309). Župničke su knjižnice imale mnogo manje knjiga od samostanskih, ali su župnici morali imati popise knjiga upravo kao imovnike, kako piše Stipčević. Župničke knjižnice, kakve su bile prije više stoljeća, nisu sačuvane, a nema ni njihovih inventarnih knjiga. Ipak, iz zapisnika kanonskih vizitacija možemo saznati koje su knjige župnici posjedovali.

Prvi poznati propis o vizitacijama za Zagrebačku biskupiju nalazimo u *Statutu zagrebačkog kaptola* iz 1334. godine. Prema tom statutu, arhiđakon je „morao pohađati župe svoga arhiđakonata, poučavati vjernike, ispitivati i ispravljati zapažene prijestupe i pogreške, a teže slučajeve javljati biskupu. Izričito se navodi arhiđakonova obveza pohađanja župa” (Hrg—Kolanović 1989: 12). Svrha vizitacija bila je pastoralne naravi. Na Tridentskom saboru (1545. — 1563.) biskupima je propisana obveza da svake ili barem svake druge godine pohode cijelu biskupiju. Biskupi mogu ovladati i

druge osobe da to učine umjesto njih. Tridentski je sabor također odredio da vizitatori moraju podnijeti pisani izvještaj biskupu. Upravo zapisnici vizitatorâ jesu građa koja je zanimljiva i istraživačima župničkih knjižnica.

Najstarija uputa za obavljanje kanonske vizitacije u Zagrebačkoj biskupiji potječe iz 1622. godine, a nosi naslov *Modus in visitatione observatus*. U njoj se još ne spominje župnikova knjižnica (spominju se sljedeći sadržaji vizitacija: liturgijski dio vizitacije – misa i propovijed; ispitivanje o životu, pogreškama, pastoralnom radu i djelovanju župnika; ispitivanje o životu, vjeri, pogreškama i možebitnom krivovjerju vjernika; izvještaj o crkvi, njezinu inventaru, uređenju i materijalnom stanju; prikaz crkvenih posjeda i prihoda; sporovi između vjernika i župljana), ali u uputama zagrebačkog biskupa Franje Ergelskog (biskup od 1628. do 1637.) više je novih sadržaja kanonske vizitacije, a jedan je od njih pregled župnikove knjižnice (Hrg – Kolanović 1989: 15). Metod Hrg i Josip Kolanović zapazili su moguću vrijednost istraživanja župnikove knjižnice pa pišu da u proučavanju „kulture povijesti vizitacije također mogu biti izvor za proučavanje glazbe, prisutnosti različitih ideja na temelju opisa knjižnica samih župnika ili mjesnih školnika (učitelja)” (Hrg – Kolanović 1989: 17).

Iz svega navedenog jasno je da su zapisnici kanonskih vizitacija iznimno važni izvori koje bi trebalo što prije tiskati te ih učiniti dostupnim istraživačima. Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije počelo je objavljivati zapisnike kanonskih vizitacija kao izvor za povijest Zagrebačke biskupije. Tako je u biblioteci „Povijesna vrela Zagrebačke crkve” zamišljen niz knjiga pod naslovom „Kanonske vizitacije Zagrebačke nadbiskupije”. Prva knjiga toga znanstvenog projekta, *Kanonske vizitacije Zagrebačke nadbiskupije: I. Gorski arhiđakonat: svezak 1. 1639 – 1726*. (ur. Andrija Lukinović) izašla je 2006. godine i kako već u toj prvoj knjizi nalazimo podatke u župničkim knjižnicama, prikazat ću, na onim primjerima koji su važni za proučavanje hrvatske tiskane knjige, fondove pojedinih župničkih knjižnica. U drugom dijelu rada prikazat ću na isti način odabranim primjerima fondove župničkih knjižnica koje bilježe zapisnici kanonskih vizitacija Zagrebačke nadbiskupije, a koji još nisu tiskani. U trećem dijelu rada pokazat ću kako se može ispitati uzroke raširenosti pojedinih hrvatskih propovjedničkih djela na području Zagrebačke biskupije.

Fondovi župničkih knjižnica u knjizi *Kanonske vizitacije Zagrebačke nadbiskupije: I. Gorski arhiđakonat: svezak 1. 1639 – 1726*.

U uvodnom tekstu *Kanonskih vizitacija* urednik Andrija Lukinović piše kako je od svih petnaest arhiđakonata¹ Zagrebačke (nad)biskupije arhiđakonat Gora imao vjerojatno najburniju povijest.

1 Metod Hrg i Josip Kolanović navode je Zagrebačka nadbiskupija imala četrnaest arhiđakonata. To su arhiđakonat Gora, arhiđakonat Zagorje, arhiđakonat Gušće i Svetačje, arhiđakonat

Od srednjega vijeka pa do najnovijih vremena Gorski je arhidakonat zauzimao po časti prvo mjesto i zajedno s arhidakonomat Zagorje bio trajno spojen s čašću velikoga prepošta Zagrebačkoga kaptola, najvišeg kaptolskog, a poslije biskupa najvišeg dostojanstvenika Zagrebačke biskupije. Do turske najezde Gorski je arhidakonat bio napučen katoličkim življem. U glasovitim Statutima Zagrebačkoga kaptola iz 1334. godine postojale su na njegovu području 42 župe, a u 16. st. taj je broj premašio šezdeset župa, više nego što ih i danas imaju neke naše hrvatske biskupije, npr. Krčka. Uz to su postojala dva snažna redovnička središta; templarski, potom ivanovački viteški red u Gori i cistercitska opatija u Topuskom (Lukinović 2006: 7).

Arhidakonat Gora pogodila je turskom najездом u 16. stoljeću prava katastrofa, tako da je brojka od šezdeset župa spala na četiri: Sisak, Petrinja, Martinska Ves i Žažina. Lukinović bilježi da se arhidakonat Gora, prema popisu župa u Statutima 1334.

(...) prostirao od Vukomeračkih gorica na sjeveru, zatim rijekom Savom na istok duž rijeke Sunje i Une i Unom sve do Bihaća i Cetina, koji je ostao izvan njegovih granica, zatim na zapad potokom Kladašnicom pored Klokoča, obuhvaćajući Topusko i Bović do Kupe, te rijekom Kupom do Save. Kod Martinske Vesi i Siska on je prelazio rijeku Savu, a jednim je dijelom zadirao i preko Une. Na istoku je graničio s Dubičkim arhidakonomatom. Na jugu je međašio s Krbavskom biskupijom, a na zapadu s arhidakonomatom Gorica. Sjeverno od Gorskog prostirali su se arhidakonomati Katedrala i Čazma (Lukinović 2006: 15).

Nakon osmanlijske najezde arhidakonat Gora počeo se duhovno i materijalno oporavljati tek iza Karlovačkog mira 1699. godine. Kako prvi tiskani svezak zapisnika kanonskih vizitacija Zagrebačke nadbiskupije za Gorski arhidakonat obuhvaća razdoblje od 1639. do 1726. godine, jasno je da su zapisnici vizitacija iz toga razdoblja ponajprije svjedočanstvo o opustošenosti arhidakonomata. Stoga ne možemo očekivati ni da su knjižnice bile bogate knjigama.

Lukinović navodi kako su vizitatori, odnosno ophoditelji župa Gorskog arhidakonomata, podatke o župnikovoj knjižnici bilježili pod naslovom *inventarium librorum*.

Vizitator je prigodom pohoda pregledao župnikovu knjižnicu. Posebnu je pozornost obratio na to da li župnik ima časoslov, Bibliju, Katekizam, isprave Tridentskog sabora, propovjedničke priručnike i dijecezanske propise. Zatim je pregledao matične knjige i dao upute kako ih treba voditi. Vizitator je knjižnicu popisao, često dosta nedostatno, s mnogo kratica, pa je mnogo puta ovaj popis teško odgonetnuti. Ipak su ovi popisi župnih knjižnica vrlo dragocjeni (Lukinović 2006: 32 – 33).

Katedrala, arhidakonat Bekšin, arhidakonat Komarnica, arhidakonat Čazma, arhidakonat Dubica, arhidakonat Gorica, arhidakonat Kalnik, arhidakonat Turapolje, arhidakonat Vrbovec, arhidakonat Varaždin i arhidakonat Vaška (Hrg – Kolanović 1989: 21).

Lukinović (2006: 33–34) daje i imena i prezimena vizitatora, uz godine vizitacija: Martin Bogdan (1639.), Nikola Dijanežević (?) (1653.), Pavao Kos (1665. i 1669.), Ivan Znika (1673.), Pavao Antun Češković (1696.), Petar Puc (1700.), Ivan Kos (1702.), Antun Vukmerović (1705.), Franjo Novačić (1709/1710.), Juraj Reš (1714.), Mihael Vrbanić (1716.), Juraj Branjug (1720.), Sigismund Bernard Sinersperg (1725./1726.).

Prva godina u kojoj je pri opisu neke župe naveden *inventarium librorum* u kojem su zabilježene i knjige tiskane hrvatskim jezikom bila je 1705. Te je godine Antun Vukmerović pohodio župu Žažina² (župnik Matija Zabok, 45 godina star), u kojoj je među petnaestak knjiga zabilježio i dvije hrvatske: „Pomum Adami sive Conceptus Georgii Habelich” i „Putni tovarus, libellus Croaticus” (Lukinović 2006: 234). Inventarne bilješke, pisane latinskim jezikom, ne daju nam cjelovitu informaciju o naslovima knjiga, godini tiskanja i tiskaru, a često ne otkrivaju ni tko je autor knjige. Dok je kod prve knjige naveden autor – Juraj Habelić, a naslov djela vizitator je zabilježio samo dvjema latinskim riječima,³ drugom djelu nije naveo autoricu, iako se njezino ime navodi već na naslovnici djela.⁴ U župi Žažina 1705. godine zasigurno se nalazilo prvo izdanje molitvenika Katarine Frankopan, supruge grofa Petra Zrinskog, budući da je drugo izdanje izašlo u Ljubljani 1715.

I što se tiče hrvatskih knjiga u prvom svesku tiskanih zapisnika kanonskih vizitacija Gorskog arhiđakonata, to bi bilo sve.

Primjeri župničkih knjižnica u zapisnicima kanonskih vizitacija Zagrebačke (nad)biskupije koji još nisu tiskani

Nastavit ćemo sa zapisnicima kanonskih vizitacija Gorskog arhiđakonata, da bismo vidjeli kako se postupno, tijekom 18. stoljeća, povećavao broj hrvatskih knjiga u župničkim knjižnicama. Zapisnici kanonskih vizitacija za arhiđakonata Gora za razdoblje od 1727. do 1752. nalaze se u Nadbiskupskom i kaptolskom arhivu u Zagrebu (dalje: NKAZ, KV) u Protokolima br. 12/III.

2 I u kanonskoj vizitaciji iz 1665. vizitator Pavao Kos zabilježio je u župi Žažina nekoliko knjiga pod naslovom *Libros*, ali nijedne hrvatske (Lukinović 2006: 67).

3 Puni je naslov djela: *O. A. M. D. G. Pervi otcza nassega Adama greh : Salosztno po-nyem vsze clovechanszke natvre porvsseny / sztolmacheno, in na kratkom popisano po Ivrv Habelichv, Touarustua Jesvssevoga massniku. Na szpomenek odkud i kam-szmo po iednom szmertnom grehu opali, i na pobolssanye sitka nassega po-milosche i vrednoszti szmerti Christusseue, kuie on za-nasz podiel, dabi nasz od szmerti uekiuechne oszlobodil* (djelo je tiskano u Grazu 1674. „pri oduetku Widmanstadiussa”. Usp. Šojat 1977: 55.

4 *Putni tovarvs / vnogimi lipimi, nouimi i pobosnimi molituami iz nimszoga na hervaczki jezic isztomachen i szpraulyen po meni groff Frankopan Catharini goszpodina groffa Petra Zrinszoga hisnom touarussu : Peruich szada u stampi na suit dan, i vnogim pobosnim lyudem na vsivanie i touaristuo, vdilyen.* Djelo je tiskano u Veneciji „pri Babianu” 1661. Usp. Šojat 1977: 17.

Godine 1727. hrvatske su knjige (tj. knjige tiskane hrvatskim jezikom) imale župničke knjižnice u župama Sela,⁵ Gorica,⁶ Žažina⁷ i Gora⁸. Knjige Stjepana Škvorca⁹ imaju tri župe: Sela, Gorica i Žažina. Škvorc je rođen u Zagrebu, ali nisu poznate godine njegova rođenja i smrti. Bio je župnik u Beču i redovnik sv. Pavla Apostola, dakle barnabit, pripadnik reda koji je među svjetovnim svećenicima obnavljao vjerski duh (Šojat 1972: 3 – 20). U navedenim se župama od hrvatskih knjiga najčešće spominju Škvorčeva djela, posebice „Cathecismuss croaticus” (župe Sela i Žažina). Škvorc je autor propovjedničkog djela za cijelu crkvenu godinu *Vabitel vu kralyesztvo nebeszko toje to Nedelyne prodeke*.¹⁰ Djelo je tiskano u Beču 1726. i ima 113 stranica. Naziv „Cathecismuss croaticus” zacijelo se ne odnosi na drugo sačuvano Škvorčevo djelo, humoristično Hasznovito z-szlatkem.¹¹ To je djelo tiskano na 347 stranica u Zagrebu („Typis Joannis Bartholomei Pallas”) 1724.

Na koje bi se dakle Škvorčevo djelo mogao odnositi naziv „Cathecismuss croaticus”. Među Škvorčevim djelima Olga Šojat navodi i „Mali angelski vere nauk. U Beču 1713.” Autorica nastavlja:

Ovo djelo danas nije poznato. Opis se prenosi iz Kukuljevićeve *Bibliografije* (str. 159, br. 1842), gdje je zabilježen novim pravopisom. Budući da Kukuljević ne navodi ni veličinu ni broj strana te publikacije, kao što to inače čini, vjerojatno je uopće nije imao u rukama. Šafařík (*Geschichte*, II) taj naslov ne bilježi (Šojat 1972: 8).

Vidjeli smo kako su vizitatori „prepričavali” naslove hrvatskih djela, i to na latinskom jeziku. Međutim, da je zaista moguće da se „Cathecismuss Croaticus” odnosi na *Mali angelski vere nauk* potvrđuje popis knjiga u jednoj župi koja nije pripadala arhiđakonatu Gora, nego arhiđakonatu Komarnica. U zapisnicima kanonskih vizitacija arhiđakonata Komarnica za godine 1733. – 1744.¹² za župu Veliki Bukovec nalazimo u popisu knjiga

5 NKAZ, KV, Protokoli 12/III: 61.

6 Ibid: 67.

7 Ibid: 78.

8 Ibid: 93.

9 U protokolima njegovo je prezime pisano kao Skvorcz.

10 Puni je naslov djela: *Vabitel vu kralyesztvo nebeszko toje to Nedelyne prodeke: na pet talyev razdelyene I. Od Adventa do Bosicha. II. Od Bosicha do Septvagesime. III. Od Septvagesime do Vuzma. IV. Od Vuzma do Trojakov. V. Od Trojakov do Adventa: za veksu priliku gosp. prebanussev (!) / po p. don. Stefanu Skvorczu mesniku s. Paula Apostola szvetu pokazane*. U katalogu NSK u Zagrebu primjerak toga djela ima signaturu RIID-16°-64.

11 Puni je naslov djela: *Hasznovito z-szlatkem to je to Lepi kratki navuki za uszakojachki sztalis te naimre mestrov kruto hasznoviti y vugodni: iz Svetoga Piszma naivech uzeti vu kemisze dobri hvale, zli pak opominaju k dobrotam y zvelichenju: koi uszakomu liubitelu kratek chasz nachine y goszpodam prodekatorom dobro szlusiti mogu / po p. don. Steffanu Skvorczu Zagrebczu zmed mesnikov sz. Paula Apoostla (!) popisani i vu stampu dani*. U katalogu NSK signatura RIID-16°-67.

12 NKAZ, KV, Protokol 94.

i „Angelski mali navuk od Skvorcza”.¹³ Također i u zapisima kanonskih vizitacija za arhiđakonat Gorica¹⁴ nalazimo podatak da je župa Bosiljevo 1741. posjedovala knjigu „Mali angelszki decze navuk”. Kako je, barem sudeći po naslovu, to jedino Škvorčevo djelo za koje možemo pretpostaviti da je mali katekizam, možemo pretpostaviti da se „Cathecismuss Croaticus” odnosi baš na to djelo. Ono što ne pretpostavljamo, nego na temelju zapisnika kanonskih vizitacija župe Veliki Bukovec 1733. te župe Bosiljevo 1741. godine ustvrđujemo, jest da je Škvorčevo djelo *Mali angelski vere navuk* zaista tiskano, da je zaista postojalo.

Da su zapisnici kanonskih vizitacija izvor u kojemu možemo provjeriti je li neko djelo, danas zagubljeno, doista postojalo, pokazuju još neki primjeri. U zapisnicima kanonskih vizitacija arhiđakonata Zagorje za razdoblje 1726. – 1746.,¹⁵ za župu Radoboj, vizitator je 1729. godine zapisao da je župnička knjižnica posjedovala i knjigu „Schola urban”. Riječ je o djelu Leonarda Perina (1567. – 1638.) *Schola urbanitatis sive Communis vitae inter homines morum elegantia sub titulo B. Mariae Virginis in coelos Assumptae Zagrabiae congregatis in xenium oblata*, tiskanom u Zagrebu u tiskari Jakoba Venceslava Heywela 1719. (Jurić 1971: 145). Osim Šime Jurića, i drugi istraživači bilježe postojanje toga djela. Adam Alojzije Baričević u svojoj rukopisnoj bibliografiji knjiga tiskanih u Zagrebu *Catalogus librorum Zagrabiae impressorum ab anno 1690 usque ad 1800*. prvi bilježi to djelo (pod godinom 1719.), a evo, sada znamo da ga je imala župnička knjižnica u Radoboju.

Također, u zapisnicima kanonskih vizitacija za arhiđakonat Čazma za razdoblje 1746. – 1753.¹⁶ nalazimo podatak da je vizitator u župi Čazma našao knjigu čiji je autor „Tribanacz”. Riječ je o još jednoj zagubljenom knjižici: Šime Jurić u bibliografiji hrvatskih latinista (1971: 57) bilježi: „Tibinac, Nikola. *Quotidianum christinae pietatis exercitium. Zagrabiae, 1702. 16°*. Baričević, sub a. 1702.”

Vizitatori su katkad djelo pripisali pogrešnom autoru, pa bi se možda pomislilo da se radi o otkriću, no nije tako. Primjerice, zapisnik vizitacije u župi Tomašica (arhiđakonat Čazma) bilježi 1758. godine na polici župnikove knjižnice i djelo „Pobosne y navuchene popevke Ign. Bedekovich”,¹⁷ ali autor toga djela nije Ignacije Bedeković Komorski (? – 1744.), književni mecena i donator, nego isusovački misionar i čuveni propovjednik Juraj Muliš (1694. – 1754.), a Ignacije Bedeković novčano je potpomogao izdavanje djela.¹⁸

13 NKAZ, KV, Protokol 94: 175.

14 NKAZ, KV, Protokol 121 za 1741. – 1750.

15 NKAZ, KV, Protokol 22.

16 NKAZ, KV, Protokol 107.

17 NKAZ, KV, Protokol 108: 74.

18 Puni je naslov djela *Pobosne, i navuchene popevke, koje vu vreme poszlanya apostolszkiego massniki Tovarustva Jesussevoga missionariussi apostolszki, z-navukom kerschanszkem obnassaju. I obilno proshenye szvojem vernem poslussitelom nazvezchaju, a danoga navuka*

U Žažini, koja je u odnosu na druge župe u Gorskom arhidakonatu prvih desetljeća 18. stoljeća imala najzanimljiviju knjižnicu, nalazimo 1727. i druge hrvatske kajkavske propovjednike: kapucina Štefana Zagrepca i Mihalja Šimunića. Štefan Zagrebec (poznat i kao Stjepan Kapucin), krsnim imenom Matija Marković (1669. – 1742.), zagrebački franjevac, autor je jednog od najopsežnijih hrvatskokajkavskih propovjedničkih djela *Pabulum spirituale ovium Christianarum*.¹⁹ Djelo je objavljeno u pet svezaka: prvi svezak tiskan je u zagrebačkoj tiskari Jakoba Venceslava Heywela 1715. na 637 stranica; drugi svezak tiskan je 1718. u Klagenfurtu u tiskari Kleinmayra na 666 stranica; treći svezak izlazi 1723. u Zagrebu, u tiskari Ivana Bartola Pallasa, na 552 stranice; četvrti je svezak tiskan u Zagrebu u tiskari Ivana Bartola Pallasa 1727. na 614 stranica; posljednji, peti svezak, izlazi u tiskari Ivana Weitza 1734. na 646 stranica (Mihanović-Salopek 2006: 85 – 86).

U popisu knjiga župničke knjižnice Žažina nalazimo 1727. prva dva sveska, pri čemu nisu zabilježeni naslovi ni drugi podaci, nego samo „Patris Stephani Capucini partes duo”. U Žažini iste godine nalazimo i djelo kajkavskog propovjednika Mihalja Šimunića, koje je u popisu knjiga navedeno pod naslovom „Conciones”, a radi se o djelu *Fenix pokore pod krelyutmi miloszerdnoga pelikana pochivajucha*.²⁰ Djelo je tiskano u Zagrebu 1697. u Zemaljskoj tiskari Pavla Rittera Vitezovića, a ima 478 stranica. Postoje i primjerci s drugačijim naslovnim listom: *Prodeke nedelyne k-zdenczu pokore vabeche / po postuvanom gozponu Mihalyu Simunichu jaspristu gorichkomu, i Ztolne czirkve zagrebechke canonicu zpralyene i povedane z-gornyeh dopuhchenyem* (Vegh 2004: 49).

marlivo obdersavanye lyubleno preporuchaju. Na szvetlo dane z-dareslivum pomochjum pokojnoga goszpodina Ignatia Bedekovich, Czeszarszke, i Kralyevszke Szvetloszti vice-oberstara viteskoga, etc. Ovde vekivechnoga szpomenka, i hvale vrednoga. Koji pred lani na 30. Januar. 1744. iz ovoga szveta pobosno je preminul, i zatosze vu szvete molitve, i vu delek proschenya preporucha. Djelo je tiskano u Zagrebu (Ivan Weitz) 1746. Posjeduje ga Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu (RIID-16°-32).

19 Puni je naslov djela *Pabulum spirituale ovium Christianarum : seu Contiones in Sacra Evangelia Dominicarum totius Anni omnibus Pastoribus Animarum, et Animabus eisdem subiectis, pro consequenda Vita Aeterna, per quam Utiles, et necessariae; compositae ac in lucem datae. / A.R.P. Stephano Zagradiensi Concionatore Capucino. [Hrana duhovna ovcicz kerschanszkeh Illiti Prodechtva chesz usze czeloga leta Nedelye uszem Pasztirem Dusseunem, y Dussiczam nym podlosnem k-zadoblyeniu Sitka Vekovechnoga, unogo hasnovita, y potrebna, zkonmponuvana, y na Szvetlo dana. / Od V. P.P. Stefana iz Zagreba Prodekatora Capuczina.] Usp. Mihanović-Salopek 2006: 96.*

20 *Fenix pokore pod krelyutmi miloszerdnoga pelikana pochivajucha to jeszt Prodeke nedelyne k-zdenczu pokore vabeche / po postuvanom gozponu Mihalyu Simunichu jaspristu gorichkomu i Ztolne czirkve zagrebechke canonicu zpraulylene i povedane, pod obrambun i ztroskom preszvetloga i viszokopostuvanoga gozpodina, gozpodina Janussa losefa Babbitsha izebranoga biskupa scardonnzkoga, B. D. Marie Narodyene od Kutieva opata, Czeszarove i Kralyeve Szvetloszti tolnachnika, Ztolne zagrebechke czirkve lectora, gozpodina Stefana Selischevicha zagrebachke Ztolne czirkve biskupa etc. etc. vu Duhovnom duguvanyu vrednoga vicariussa, i vszeh Duhovnih praudih szudcza naj veksega, na szvetlo dane. Usp. Vegh 2004: 49.*

Još jedno Šimunićevo djelo nalazimo na policama župničkih knjižnica u Zagrebačkoj biskupiji u 18. stoljeću: *Szlusba Marialzka toje to Oszem prodejih na oszem szvetkov B.D.Marie*.²¹ I to je djelo tiskano u Zagrebu 1697. u Ritterovoj Zemaljskoj tiskari.

Primjer Mihalja Šimunića potiče na preispitivanje današnjih prosudbi o recepciji djela pojedinih hrvatskih pisaca, posebice propovjednika. Šimunić (rođen sredinom 17. stoljeća u Nedelišću u Međimurju, umro 1699. u Zagrebu) je studij teologije završio na Hrvatskom kolegiju u Beču. Bio je zagrebački kanonik, a 1689. i rektor Ugarsko-ilirskog zavoda u Bologni. Vrativši se u Zagreb, bio je redom arhidakon kalnički, gorički i katedralni te prefekt sjemeništa. Bio je vrstan propovjednik; nosio je titulu „Princeps Concionator Croatiae”, a podupirao ga je i biskup Stjepan Selišćević. Emilij Laszowski u izdanju *Znameniti i zaslužni Hrvati* bilježi da je kao župnik u Legradu priveo 213 protestanata natrag u Katoličku crkvu (1925: 254). Ipak, bez obzira na Šimunićeve propovjedničke uspjehe na selu, Olga Šojat tvrdi:

Feniks pokore nije pisan za vjernike na selu. Tu tvrdnju izaziva već sam naslov: nije moguće pretpostaviti da bi propovijedi za puk Šimunić bio mogao nasloviti tim puku nerazumljivim naslovom *Feniks pokore*. Osim toga, autor u tom djelu latinske citate uglavnom direktno ne prevodi, odnosno samo gdjekad u svoj tekst upleće slobodni prijevod citata, što je također znak da je pred sobom imao intelektualan krug slušatelja. Nadalje, njegov je stil tu biran, to jest izražajna mu je razina iznad one koju bi bili mogli dosegnuti njegovi vjernici iz redova seljačkoga i kmetškoga staleža. A vokabular obiluje iznenađenjima, jer je protkan pohrvaćenim tuđicama, najčešće mađarskoga porijekla, koje su u kajkavskom leksiku katkada gotovo jedinstvene. Na kraju, on se svojim slušateljima obraća riječima: „Dopustete, *gospođa* (kurziv O. Š.) naj nje proklinjam”; nije vjerojatno da bi Šimunić na ovaj način, to jest *gospođa*, bio apostrofirao svoje vjernike na selu. Te je propovijedi on možda držao pred zagrebačkim građanima, a najbliže će istini biti pretpostavka da ih je govorio pred zagrebačkim sjemeništarcima, jer je potkraj svoga života, kad je ovo djelo tiskano, bio rektor Sjemeništa u Zagrebu (Šojat 1977: 376 – 377).

Ocjene o tome da Šimunićeve propovijedi nisu razumljive seljacima, odnosno da su samo za zagrebačko građanstvo, ponavlja i Hrvojka Mihanović-Salopek.

U potpunosti se možemo složiti s mišljenjem Olge Šojat da *Feniks pokore* nije pisan za vjernike na selu, nego za zagrebačko građanstvo, a vjerojatno i za zagrebačke sjemeništarce, s obzirom na činjenicu da je Šimunić u vrijeme tiskanja djela obnašao dužnost rektora Sjemeništa. Taj zaključak vidljiv je ne

21 *Szlusba Marialzka toje to Oszem prodejih na oszem szvetkov B.D.Marie*. / Napravlene, i povedane od postuvanoga gozpona Mihalya Simunicha jasprišta gorichkoga i kanonika zagrebeckoga. Polek toga Szedem kratkih opomenkov k-vsakomu szvetku B.D. Marie prikkladneh. Na szusbu (!) Marie alduvane po jedne oszebuine szlusbenicze J. B.V.P. (Vegh 2004: 49).

samo iz simboličnog naslova djela, već ponajviše iz autorovog stila. U *Feniksu pokore* Šimunić ne prevodi latinske citate, tj. samo u pojedinim dijelovima vlastitog govora umeće slobodni prijevod citata, što nedvojbeno reflektira i intelektualnu razinu slušateljske percepcije (Mihanović-Salopek 2006: 41).

Već smo naveli da su vizitatori s osobitom pozornošću bilježili posjeduje li župnik propovjedničke knjige. Pritom nije rečeno je li bilo važno da te knjige budu na hrvatskom jeziku. Tako su župnici imali na policama i propovjedničke knjige na jeziku koji nije bio hrvatski — najčešće na latinskom jeziku. Primjerice, godine 1705. u Žažini, a vidjeli smo da je te godine žažinski župnik imao i knjigu Jurja Habelića, nalazimo i propovjedničku knjigu „Petrus Beseus, In festa totius anni et dominicas adventus” (Lukinović 2006: 234). Pierre de Besse (1567. — 1639.), dvorski propovjednik francuskog kralja Louisa XIII. i francuski teolog, u svoje doba vrlo cijenjen, objavio je u 17. stoljeću u nizu različitih izdanja svoje propovijedi, a jedno se izdanje, ne znamo koje, našlo i na policama župničke knjižnice u Žažini. Budući da je bio propovjednik francuskom kralju, za njega bismo možda mogli još manje reći da je bio prikladan za „seljačke uši”, a eto, župnik u Žažini imao je njegove propovijedi. Na latinskom jeziku, jer, iako nije, dakako, propovijedao na latinskom jeziku, župnik je trebao građu, teme i motive koje je ugrađivao u svoje propovijedi. Tako je trebao i Šimunićeve propovijedi, dakle kao izvor tema, građe, nadahnuća za vlastite propovijedi. Ta nisu propovjednici pisali propovjedničke knjige da bi ih zagrebački purgeri ili seljaci čitali, nego su ih pisali za svećenike propovjednike, da bi im olakšali propovijedanje. Stoga u mnogim seoskim župama nalazimo knjige propovijedi Mihalja Šimunića. Prošećimo se malo po arhidakonatima Zagrebačke biskupije u 18. stoljeću, pa ćemo vidjeti kako je Šimunić bio popularan, i to u doba kada su već tiskane i mnoge druge knjige propovijedi.

Arhidakonat	Župa	Godina	Izvor	Napomena
Gora	Gorica	1727.	NKAZ, KV, Protokol 12: 67	„Croatias conciones festivas et dominicales”
Gora	Gora	1727.	Ibid: 93	
Zagorje	Konjščina	1726.	NKAZ, KV, Protokol 22: 70	
Zagorje	Zajezda	1728.	Ibid: 89	
Zagorje	Mihovljan	1738.	Ibid: 349	„Liber Michaelis Simunich concion.”
Zagorje	Začretje	1749.	Ibid: 694	„Sermones P. Michaelis Simunich canon. Zagreb.”
Komarnica	Martijanec	1700.	NKAZ, KV, Protokol 91: 22	„Propovjedi”
Komarnica	Molve	1700.	Ibid: 209	„Propovjedi”
Komarnica	Miholjanec	1700.	Ibid: 229	„Propovjedi”
Komarnica	Novigrad	1733.	NKAZ, KV, Protokol 94: 85	„Sermones”
Komarnica	Drnje	1733.	Ibid: 277	„Conciones”
Čazma	Štefanje	1729.	NKAZ, KV, Protokol 106: 266	
Čazma	Ploščica	1729.	Ibid: 289	
Čazma	Osekovo	1729.	Ibid: 316	
Čazma	Ludina	1729.	Ibid: 326	„Propovjedi”
Čazma	Čazma	1746.	NKAZ, KV, Protokol 107: 126	
Čazma	Ivanić	1746.	Ibid.	„Szlusba Marialzka”
Čazma	Dubrava	1746.	Ibid: 166	
Čazma	Trnovitica	1758.	NKAZ, KV, Protokol 108: 72	„Concionator Simunich”
Čazma	Ivanska	1765.	Ibid: 169	
Čazma	Garešnica	1765.	Ibid: 219	„Foenix pokore authore Babbich”
Čazma	Sv. Križ	1765.	Ibid: 260	„Conciones”
Gorica	Krašić	1704.	NKAZ, KV, Protokol 120: 262	„Concionator croaticus dominicalis et sequ. in quarto”
Gorica	Hrnetić	1741.	NKAZ, KV, Protokol 121: 30	„Szlusba Marialzka”
Gorica	Dubovac	1741.	Ibid: 36	„Szlusba Marialzka”
Gorica	Novigrad na Dobri	1741.	Ibid: 64	
Gorica	Bosiljevo	1741.	Ibid: 111	„Sermones”
Gorica	Zaveršje	1741.	Ibid: 118	„Conciones”
Varaždin	Voća	1760.	NKAZ, KV, Protokol 169/ VII: 193	
Katedrala	Kašina	1757.		„Fenix pokore, Slusba Marianska”
Katedrala	Novo Čiče	1758.		„Concionator”
Katedrala	Staro Čiče	1758.		„Fenix pokore”

Žažina je godine 1727. imala i knjigu „Vita sanctorum idiomate illirico”, što se jedino može odnositi na hagiografsko djelo franjevca Franje Glavinića *Czvit szvetih. Toyest Sivot szvetih, od kih Rimsska Czrikua cini sspominak. Prenessen i sslosen na Haruatsski yezik catholičansskim običajem po Franciscu Glavinichu, isztrianinu, Reda s. Francisca* (...). Djelo je prvi put tiskano u Veneciji 1628., a potom i 1657. i 1702., također u Veneciji. Ne znamo koje je izdanje od navedenih imala župnikova knjižnica u Žažini, ali svakako je to dokaz o popularnosti Glavinićeva hagiografskog djela u kontinentalnoj Hrvatskoj, pogotovo jer su to Glavinićeva djela imale i župničke knjižnice, primjerice u župama Konjščina u arhiđakonatu Zagorje 1726. — „Glavinich flos Sanctorum croaticae”.²² Štefanje u arhiđakonatu Čazma 1729. — „Liber Glavinich croat.”,²³ Ludina 1729. — „Glavinich Vita Sanctorum”,²⁴ Draganec 1746. — „Vita SS. illirica” i Mrežnica u arhiđakonatu Gorica 1741. — „Vita sanctos”.²⁵

Mogući uzroci raširenosti pojedinih djela hrvatskih propovjednika na području Zagrebačke nadbiskupije

U prošlom je poglavlju pokazano da su djela nekih hrvatskih propovjednika, za koja to ne bismo očekivali, bila raširena po seoskim župama, mada suvremeni istražitelji tvrde da nisu bila pisana za „seoske uši”. Tako su od propovjedničkih djela Mihalja Šimunića još raširenija po seoskim župama Zagrebačke biskupije bila djela Štefana Zagrepca alias Stjepana Kapucina, zapravo Matije Markovića. Hrvojka Mihanović-Salopek, premda uviđa da Štefan Zagrebec uspješno privlači čitatelju (slušatelju) pažnju na početku svojih propovijedi, ipak tvrdi da se on, baš kao i Šimunić, obraća „zagrebačkim ušima”.

U oblikovanju svojega govora Zagrebec je imao težak zadatak da čitava množina učenih citata i moralnih teza bude dostupna i prilagođena razumijevanju običnog vjernika. (...) Usmjerenje djela ujedno je bilo u skladu s misionarskom ulogom kapucinskog reda koji je u Hrvatsku došao već na samom početku 17. stoljeća, donoseći duh katoličke obnove. U *Hrani duhovnoj* Zagrebec je iskazao učenost i načitanost u citatima i propovjednoj argumentaciji, pokazao je obrazovanost prema uzoru isusovačkih propovijedi, a s druge strane u exemplima — hištorijama nastojao je biti blizak pučanstvu i uspostaviti sa slušateljstvom franjevačku emotivnu komunikativnost. Povrh svega Zagrepčev tekst je uspijevao u duhu baroknog senzibiliteta djelotvorno zapanjiti slušateljstvo, služeći se vizualno predočivim fantastično-zastrašujućim alegorijskim pripovijedanjem „hištorija”. Njihova je funkcija bila privlačenje pozornosti slušateljstva i djelotvoran poticaj

22 NKAZ, KV, Protokol 22: 70.

23 NKAZ, KV, Protokol 106: 266.

24 Ibid: 326.

25 NKAZ, KV, Protokol 121: 44.

na uzoran život. Franjo Galinec je već uočio da je Zagrebec začinjao svoje propovijedi s mnoštvom anegdota, legendi, pa čak i poučnih oblika Ezopovih basni, a osobito se istaknuo odabirom priča sa stravičnim zbivanjima. U cjelokupnoj Zagrepčevoj stilizaciji iznošenja građe uočljiva je barokna manira hiperboliziranja, teatralne egzaltacije, ukrasne intenzifikacije i amplifikacije, ali umijeće baroknog ornatusa nikad nije postalo samo sebi svrhom, nego je autorova opservacijska moć i djelotvornost uvjerljivosti uvijek čvrsto povezana uz realne slabosti i poroke zagrebačkog društva [podcrtao Ž. V.] iz prve polovice 18. stoljeća (Mihanović-Salopek 2006: 89 – 90).

Veliko Zagrepčevo propovjedničko djelo *Pabulum Spirituale ovium christianarum*, odnosno *Hrana duhovna ovchicz kerschanszkeh*, bilo je vrlo popularno među župnicima. Evo nekih župa u kojima su vizitatori u 18. stoljeću na policama župničkih knjižnica našli pojedine sveske Zagrepčeva peterosveščanog djela:

Arhidakonat	Župa	Godina	Izvor	Napomena
Katedrala	Gornja Stubica	1766.	NKAZ, KV, Protokol 60/XVI: 174	
Katedrala	Pušća	1766.	Ibid: 142	
Katedrala	Šišinec	1768.	Ibid: 206	4 sveska
Katedrala	Oborovo	1765.	Ibid: 89	
Katedrala	Kašina	1765.	Ibid: 40	
Katedrala	Novo Čiče	1762.	NKAZ, KV, Protokol 59: 572	4 sveska
Katedrala	Staro Čiče	1762.	Ibid: 395	5 svezaka
Gora	Žažina	1727.	NKAZ, KV, Protokol 12: 78	2 sveska
Gora	Žažina	1731.	Ibid: 133	2 sveska
Gora	Žažina	1745.	Ibid: 335	3 sveska
Gora	Gorica	1731.	Ibid: 130	3 sveska
Gora	Sela	1740.	Ibid: 256	4 sveska
Zagorje	Višnjica	1734.	NKAZ, KV, Protokol 22: 260	
Zagorje	Mihovljan	1738.	Ibid: 349	3 knjige
Zagorje	Konoba	1738.	Ibid: 368	
Zagorje	Pregrada	1738.	Ibid: 381	
Zagorje	Belec	1742.	Ibid: 542	4 sveska
Zagorje	Krapina	1749.	Ibid: 677	
Zagorje	Začretje	1749.	Ibid: 694	2., 3., 4. i 5. dio
Zagorje	Krapinske Toplice	1756.	NKAZ, KV, Protokol 23: 73	
Komarnica	Klošter	1733.	NKAZ, KV, Protokol 94: 17	
Komarnica	Novigrad	1733.	Ibid: 85	
Komarnica	Ludbreg	1733.	Ibid: 150	3 sveska
Komarnica	Ivanec	1733.	Ibid: 225	2 sveska
Komarnica	Drnje	1733.	Ibid: 277	3 sveska

Čazma	Gradec	1729.	NKAZ, KV, Protokol 106: 223	
Čazma	Gradec	1746.	NKAZ, KV, Protokol 107: 179	
Čazma	Dubrava	1729.	NKAZ, KV, Protokol 106: 237	
Čazma	Dubrava	1746.	NKAZ, KV, Protokol 107: 171	5 svezaka
Čazma	Ivanska	1729.	NKAZ, KV, Protokol 106: 282	
Čazma	Ivanska	1746.	NKAZ, KV, Protokol 107: 83	3 sveska
Čazma	Ivanska	1765.	NKAZ, KV, Protokol 108: 198	
Čazma	Plošćica	1729.	NKAZ, KV, Protokol 106: 289	
Čazma	Osekovo	1729.	Ibid: 316	2 sveska
Čazma	Ludina	1729.	Ibid: 326	3 sveska
Čazma	Sv. Križ	1729.	Ibid: 333	4 sveska
Čazma	Kutina	1746.	NKAZ, KV, Protokol 107: 38	4 sveska
Čazma	Šamarica	1746.	Ibid: 95	3 sveska
Čazma	Draganec	1746.	Ibid: 116	
Čazma	Čazma	1746.	Ibid: 126	2 sveska
Čazma	Tomašica	1748.	Ibid: 225	4 sveska
Čazma	Garešnica	1753.	Ibid: 332	4 sveska
Čazma	Garešnica	1765.	NKAZ, KV, Protokol 108: 224	
Čazma	Trnovitica	1758.	Ibid: 72	3. i 4. svezak
Čazma	Trnovitica	1765	Ibid: 205	
Gorica	Novigrad na Dobri	1741.	NKAZ, KV, Protokol 121: 68	4 sveska
Gorica	Bosiljevo	1741.	Ibid: 111	4 sveska
Gorica	Zaveršje	1741.	Ibid: 118	3 sveska
Gorica	Pribić	1741.	Ibid: 243	
Varaždin	Bela	1760.	NKAZ, KV, Protokol 169: 171	
Varaždin	Ivanec	1760.	Ibid: 183	3 sveska
Varaždin	Voća	1760.	Ibid: 193	3 sveska
Varaždin	Vidovec	1760.	Ibid: 262	
Varaždin	Varaždin	1760.	Ibid: 270	

Vjernički puk u župama Zagrebačke biskupije živio je intenzivnim vjerničkim životom. Da bi mogli dobro podučiti vjernike, župnici su imali vrijedne knjige, posebice propovjedničke. Kao što se Štefan Zagrebec u svojim propovjedima pozivao na „diake” na učenost, tako su se i župnici pozivali na učenost kao argument. Ta 18. je stoljeće i doba prosvjetiteljstva, žedi za znanošću. I police župničkih knjižnica to dokazuju. Nije predmet ovoga članka cjelovito prikazati fondove župničkih knjižnica u Zagrebačkoj biskupiji u 18. stoljeću, ali znakovito je da na policama župničkih knjižnica, prema zapisnicima kanonskih vizitacija, nalazimo i višejezične rječnike, navedene pod nazivom *calepinus*. *Calepinusi* su prvi moderni višejezični rječnici, nazvani tako prema autoru prvog takvog rječnika, augustincu Ambrogiju Calepinu (oko 1440. – 1510.(?)), tiskani ponajviše u 16., ali i u 17. i 18. stoljeću u brojnim izdanjima u mnogim europskim

gradovima. Ovisno o broju jezika iz kojih je sadržavao riječi, takav se rječnik nazivao „Dictionarium septem linguarum” (prvo izdanje takvog sedmojezičnog rječnika izašlo je u Baselu 1568.), „Dictionarium octo linguarum” (prvo izdanje izašlo je u Baselu 1584.), „Dictionarium decem linguarum” (prvo izdanje u Lyonu 1585.) te „Dictionarium undecim linguarum” (Basel, 1551.). *Calepinus*, primjerice, nalazimo na policama župničke knjižnice u Mihovljanu 1738.,²⁶ u Koprivnici 1680.²⁷ i u Maruševcu 1760.²⁸ Stoga možemo ustvrditi da su brojem knjiga nevelike, ali naslovima vrijedne župničke knjižnice Zagrebačke biskupije u 18. stoljeću u najužoj vezi s bogatim vjerskim životom u župama Zagrebačke biskupije u tom istom stoljeću. U vjerskoj pouci župnici su se, baš kao i autori propovjedničkih knjiga koje su im bile važne u radu s vjernicima, pozivali i na učenost, znanje, te tako utjecali i na opću obrazovanost župljana.

Smatram da će veliki posao na istraživanju povijesti hrvatskih župničkih knjižnica, koji podrazumijeva čitanje svih zapisnika svih kanonskih vizitacija koje su obavljane na područjima gdje postoje hrvatske katoličke župe, donijeti vrlo zanimljive plodove i otkrića te promijeniti stereotipnu sliku o hrvatskoj „provinciji”.

Arhivski izvori

Nadbiskupski i kaptolski arhiv u Zagrebu. Protokoli kanonskih vizitacija.

Literatura

Barle, J. 1912. Bratovština sv. Barbare u župi Brdovcu. *Katolički list* 63 (15): 174 – 176.

Cvekan, P. 1978. *Djelovanje franjevaca u Varaždinu: povijesno-kulturni prikaz sedamstogodišnje prisutnosti franjevaca u gradu Varaždinu*. Varaždin: P. Cvekan.

Cvekan, P. 1982. *Franjevci u Jaski: povijesno-kulturni prikaz prisutnosti franjevaca u slobodnom, kraljevskom naselju Jastrebarsko prigodom 260 godina proglašenja formalnog samostana i 380 godina dolaska u Jastrebarsko*. Jastrebarsko: P. Cvekan.

Hrg, M. — Kolanović, J. 1989. *Kanonske vizitacije zagrebačke (nad)biskupije*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.

Jurić, Š. 1971. *Iugoslaviae scriptores Latini recentioris aetatis: Pars I.: Opera scriptorum latinorum natione Croatarum usque ad annum MDCCCXLVIII typis edita:*

26 NKAZ, KV, Protokol 22: 349.

27 NKAZ, KV, Protokol 90: 144.

28 NKAZ, KV, Protokol 169: 208.

Bibliographiae fundamenta: Tomus II.: Index systematicus. Zagrabiae: Academia scientiarum et artium Slavorum meridionalium.

Korade, M. 1995. Bratovština Kršćanskog nauka u Hrvata u 18. stoljeću: prilog povijesti laičkog apostolata. *Kateheza: časopis za vjeronauk u školi, katehezu i pastoral mladih* 17 (3): 220 – 229.

Leber, P. 1916. Bratovština kršćanskog nauka. *Katolički list* 67 (19): 213 – 215.

Lukinović, A., ur. 2006. *Kanonske vizitacije Zagrebačke nadbiskupije: I. Gorski arhidakonat: svezak I. 1639. – 1726.* Zagreb: Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije „Tkalčić”.

Mihanović-Salopek, H. 2006. *Iz duhovnog perivoja.* Zagreb: Naklada Ljevak.

Stipčević, A. 2005. *Socijalna povijest knjige u Hrvata: Knjiga II.: Od glagoljskog prvotiska (1483) do hrvatskoga narodnog preporoda (1835).* Zagreb: Školska knjiga.

Šojat, O. 1972. Stjepan Škvorc: Hasnovito z slatkem (1724). *Kaj: časopis za kulturu i prosvjetu* 5 (3 – 4): 3 – 20.

Šojat, O., prir. 1977. *Hrvatski kajkavski pisci: II: 17. stoljeće.* Zagreb: Zora, Matica hrvatska.

Šojat, O. 1983. Juraj Mulih (1694-1754) kao kajkavski pisac i kao kulturno-prosvjetni radnik. *Kaj, časopis za kulturu i prosvjetu* 16 (5 – 6).

Štefanić, V. – Franolić, V. – Buturac, J. 1941. Bratovštine. U *Hrvatska enciklopedija* 3: 247 – 252. Zagreb: Hrvatski bibliografski zavod.

Vegh, Ž. 2004. Prilog poznavanju djelâ kajkavskoga propovjednika Mihalja Šimunića. *Gazophylacium* 9 (3 – 4): 41 – 50.

Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925-1925: sa pregledom povijesti Hrvatske, Bosne i Istre, hrvatske književnosti i razvitka hrvatskog jezika, te hrv. vladara, hercega, banova i biskupa, kao uvodom: sa 9 zasebnih slika, te 421 slikom u tekstu. Zagreb: Odbor za izdanje knjige Zaslužni i znameniti Hrvati 925 – 1925, 1925.

Summary

Records of canonic visitations to Zagreb Diocese as a source of information on the history of Croatian printed books

The author found inspiration for the paper in the publication of the book, *Canonic Visitations to Zagreb Diocese*, prepared by Andrija Lukinović. The book reveals that the visitors to the Gora Archdeaconry wrote notes and comments on parish libraries in which they included the library inventory lists (*inventarium librorum*). The lists are of interest for three reasons. Firstly, they provide insight into which Croatian books, in

particular those containing sermon material, were popular and, thus, more frequently appeared in the notes made during canonic visitations under *inventarium librorum*. Secondly, the lists of Croatian sermon books most commonly found on the shelves of parish libraries paint for us a picture of the type of audience the parish priest addressed in the sermons. Finally, if a library had a certain book in its collection it means that we can assert that it was, in fact, printed if we have no other bibliographic information on it.

The method employed to study the books mentioned in the records of canonic visitations to Zagreb Diocese is an inductive one. The titles that most frequently appeared in the inventory lists help us speculate as to the reasons why they were used by the priests and as to the make-up of the religious congregations which the sermons were addressing. The records of canonic visitations are kept in the Diocese and Kaptol Archives in Zagreb (Nadbiskupski i kaptolski arhiv u Zagrebu – NKAZ, KV) and, in the majority of cases, they have not been published.

Our research led to the conclusion that the religious audience addressed by the priest, who prepared for the sermon using the books in the parish library, was in fact better educated in the matters of religion and generally better educated than we today believe to be the case.

It was not feasible for the author to single-handedly examine and research all records of canonic visitations to all archdeaconries in Zagreb Diocese, as this would require a teamwork effort.

The practical value of the study of library inventories that visitors recorded on their pilgrimages to the parishes in Zagreb Diocese is in the discovery of how the works of certain 18th century Croatian writers were publicly received, how well the parish priests were educated, how well the population on the territory of Zagreb Diocese was educated and, finally, how influential the Catholic Church was in matters of popular education. The study also provides confirmation of some bibliographic data regarding the existence of a certain number of books for which we have not been able previously to ascertain that they had, in fact, been printed in Croatia.

KEY WORDS: book inventory lists, canonic visitations, parish libraries, Zagreb Diocese.